https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

Adashaliyev Azizbek Zafarjon o‘g‘li
Namangan davlat texnika universiteti o‘qituvchisi
azizbekadashaliye1995@gmail.com
Tel:+998999770659

1924-1941-YILLARDA O‘ZBEKISTONDA CHORVACHILIK SOHASINING IJTIMOIY-IQTISODIY O‘ZGARISHI: SOVET AGRAR SIYOSATI VA KOLLEKTIVLASHTIRISHNING TA’SIRI

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada 1924–1941-yillarda O‘zbekiston hududida chorvachilik sohasining ijtimoiy-iqtisodiy ahvoli, sovet agrar siyosati ta’siri, kollektivlashtirish jarayonlari, chorva bosh sonining o‘zgarishi hamda urush arafasidagi holati ilmiy manbalar asosida tahlil qilinadi. Maqolada chorvachilikning an’anaviy shakllaridan rejali xo‘jalik tizimiga o‘tish jarayonidagi muammolar va oqibatlar ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: chorvachilik, kollektivlashtirish, qishloq xo‘jaligi, sovet agrar siyosati, O‘zbekiston, 1924–1941-yillar.

Аннотация. В данной научной статье на основе источников анализируется социально-экономическое состояние животноводства на территории Узбекистана в 1924–1941 годах, влияние советской аграрной политики, процессы коллективизации, динамика поголовья скота и предвоенная ситуация. В исследовании раскрываются проблемы и последствия перехода от традиционных форм животноводства к плановой хозяйственной системе.

Ключевые слова: животноводство, коллективизация, сельское хозяйство, советская аграрная политика, Узбекистан, 1924–1941 годы.

Abstract. This scholarly article analyzes, based on source materials, the socio-economic conditions of the livestock sector in the territory of Uzbekistan from 1924 to 1941, the impact of Soviet agrarian policy, the processes of

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

collectivization, changes in livestock numbers, and the pre-war situation. The study reveals the problems and consequences of the transition from traditional forms of livestock farming to a planned economic system.

Keywords: livestock farming, collectivization, agriculture, Soviet agrarian policy, Uzbekistan, 1924–1941.

KIRISH. Xalqimizning erkin va farovon, qudratli Yangi O‘zbekistonni barpo etish bo‘yicha xohish-irodasini ro‘yobga chiqarish, maqsadida Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasini amalga oshirish jarayonida orttirilgan tajriba va jamoatchilik muhokamasi natijalari asosida ishlab chiqilgan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-158-son Farmoni bilan “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi tasdiqlandi. Unda amalga oshirilishi lozim bo‘lgan maqsadlar ichida qishloq xo‘jaligi, hususan, 54-bandida chorvachilikka ham alohida e’tibor qaratilgan. Chunki sog‘lom chorva – sog‘lom oziq ovqat va barqaror daromad manbasi bo‘lib xizmat qiladi. O‘tgan tariximiz mobaynidagi turli davr va tuzumlarda buni yaqqol ko‘rishimiz mumkin. 1924-yilda O‘zbekiston Sovet Sotsialistik Respublikasi tashkil topishi bilan respublika iqtisodiyotining barcha tarmoqlari, jumladan chorvachilik sohasi ham markazlashgan boshqaruv tizimiga bo‘ysundirildi. Chorvachilik O‘zbekiston aholisining muhim daromad manbai bo‘lib, ayniqsa qishloq joylarda oziq-ovqat xavfsizligi va xomashyo yetkazib berishda asosiy rol o‘ynagan. 1924–1941-yillar chorvachilik tarixida tub burilishlar davri sifatida xarakterlanadi.

1920–1930-yillarda amalga oshirilgan sovet agrar siyosati, xususan majburiy kollektivlashtirish, chorvachilikning an’anaviy shakllarini keskin o‘zgartirdi. Mazkur jarayonlar chorva bosh sonining qisqarishi, xo‘jalik yuritish usullarining o‘zgarishi va qishloq aholisining ijtimoiy ahvoliga ta’sir ko‘rsatdi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR. O‘zbekistonda chorvachilik sohasining holati, tashkiliy tuzilmasi va undagi o‘zgarishlar, huquqiy va iqtisodiy asoslari, rivojlanish yo‘nalishlari, chorvachilikdagi mahsuldorlik, chorva mollari zooveterinariyasi, chorva naslini yaxshilash va undagi muammolar kabi masalalar

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

tarix, iqtisod va qishloq xo‘jaligi fan sohalari doirasida o‘rganilgan. Asosiy manbalarni O‘zbekiston Respublikasi Milliy arxivi hujjatlari, SSSR Markaziy statistika boshqarmasi to‘plamlari hamda O‘zbekiston SSR xalq xo‘jaligi hisobotlari tashkil etadi.

Statistik tahlil metodi orqali chorva bosh sonidagi o‘zgarishlar dinamikasi o‘rganildi, qiyosiy metod yordamida kollektivlashtirishdan oldingi va keyingi holat solishtirildi. Shuningdek, muammoga tarixshunoslik yondashuvi qo‘llanilib, mavjud ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR. Milliy-hududiy chegaralanishidan keyin agrar o‘zgarishlarning yangi bosqichi boshlandi, 1924–1935- yillarda qishloq xo‘jaligida o‘lkaning mehnat qilishga layoqatli bo‘lgan aholining 85%i band edi. [1.326]. 1925-1930-yillarda sovet hokimiyati tomonidan O‘zbekistonda chorvachilikning rivojlantirishning ikki yo‘li muhokama qilindi. Bularning birinchisi chorvachilik sohasidagi ilmiy tadqiqotlar hamda zotli mollarni ko‘paytirish masalasiga qaratilgan bo‘lib, bu davrda O‘zbekistonda bir qator ilmiy-tadqiqot stansiyalari va chorvachilik tajriba xo‘jaliklari tashkil etildi, jo‘xori, qand lavlagi kungi ozuqa ekinlari ekish keng joriy qilindi[2. 48]. Xususan, suv ta’minoti va yaylov infratuzilmasi modernizatsiya qilindi, shuningdek, chorva mollari uchun yangi og‘ilxonalar[1] va veterinar[2] xizmatlar tarmog‘i kengaytirildi.

Chorvachilikni rivojlantirishning ikkinchi yo‘li sifatida chorvalarni boqishda go‘sht va sut mahsulotlarini oshirishga yordam beradigan yangi usullardan foydalanish masalasi muhokama qilingan. Bu borada mahalliy zotlarni yaxshilash va yangi ozuqa aralashmalaridan foydalanish amaliyotga tatbiq etildi. Sutni saqlash va qayta ishlashning dastlabki sanoat usullari joriy qilindi, bu esa mahsulot sifatini oshirishga olib keldi[3. 140]. Bundan tashqari, chorvachilik sohasidagi eksport masalasiga alohida ahamiyat berilgan. Bunda sovet hokimiyati chorvaga alohida

[1] Og'ilxona - "og'il"ning ko'plik shakli bo'lib, hayvonlar (qoramol, qo'y, echki kabi) saqlanadigan, boshpanasi, joyi degan ma'noni anglatadi, ya'ni hayvonlar uchun qurilgan bino (sovliq, molxon, sigirxona) demakdir. Qarang: https://izoh.uz/word/og%E2%80%98il

[2] Veterinariya – hayvonlar kasalliklarini o‘rganuvchi fanlar majmui hamda hayvonlar kasalliklarining oldini olish va ularni yo‘qotish, aholini odam va hayvonlar uchun umumiy bo‘lgan kasalliklardan muhofaza qilishga qaratilgan tadbirlar tizimi.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

tovar sifatida qarashni boshlagan hamda bu yo‘nalishni iqtisodiyot va sanoatdagi o‘rinlarini oshirishga harakat qilgan. Xususan, qo‘y juni, terisi va qoramol go‘shtini Rossiyaning markaziy rayonlariga hamda butun ittifoqni go‘sht va sut maxsuloti bilan to‘yintirish masalasiga qaratilgan tashkiliy choralar ko‘rildi. Shuningdek, paxta yetishtirishga ixtisoslashgan O‘zbekistonda chorvachilik ikkinchi darajali, ammo muhim tarmoq sifatida rag‘batlantirildi, chunki u paxtachilikka organik o‘g‘it manbai bo‘lib xizmat qildi va dehqon xo‘jaliklarining turli daromad manbalariga ega bo‘lishiga yordam berdi.

Mamlakat siyosiy rahbariyati kooperativ harakatni avj oldirishni dehqon xo‘jaliklarini “sotsialistik rivojlantirish” yo‘liga o‘tkazishning ta’sirchan vositasi deb hisobladi. 1928-yilning oktabirida “Chorvaittifoq” kooperatsiyasi tashkil qilindi. Shu yilning oxiriga kelganda chorvachilikdagi bunday shirkatlar soni 205 tani tashkil etgan. 1929-yildan boshlab SSSR miqyosida boshlangan majburiy kollektivlashtirish siyosati O‘zbekiston chorvachiligiga ham keskin ta’sir ko‘rsatdi. Dehqon xo‘jaliklarining kolxoz va sovxozlarga birlashtirilishi jarayonida chorva mollari davlat va jamoa mulkiga o‘tkazildi. Bu holat ko‘plab chorvadorlarning noroziligiga sabab bo‘lib, ayrim hududlarda chorva boshining keskin kamayishiga olib keldi. Kollektivlashtirishning dastlabki yillarida boshqaruv tajribasining yetishmasligi, oziqa bazasining sustligi va rejalashtirishdagi xatolar tufayli chorvachilik samaradorligi pasaydi. Natijada 1930–1933-yillarda chorva bosh soni sezilarli darajada qisqardi. O‘zbekiston Kompartiyasi Markaziy Komiteti chorvachilik bo‘yicha komissiyasining 1931-yil 4-apreldagi qarori bilan mavjud 22 ta chorvador rayonlardagi jami 1 724 400 bosh chorva hayvoni musodara qilinib, kolxoz va sovxozlar ixtiyoriga berilgan.[4. 16]

1930-1940-yillarda davlat kooperativ xo‘jaliklari, kolxozlar, kolxozchilar, yakka tatibdagi xo‘jaliklar hamda ishchi va xizmatchilar chorva mollarini boqish bilan shug‘ullangan. Chorva bilan shug‘ullanadigan asosiy guruh chorvadorlar bo‘lgan bo‘lib, yirik shoxli chorvalar, qo‘y hamda echkilarni yetishtirishda asosiy o‘rin tutgan. Boshqa tomondan esa otning asosiy qismi kolxozlarda boqilgan bo‘lib,

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

yakka tartibdagi kolxozchi yoki ishchilarning ulushi bu sohada ancha kam bo‘lgan. Shuningdek, kolxozlar yirik shoxli chorva, qo‘y va echkilarni yetishtirishda ham yetakchi o‘rinlardan birida turgan. Davlat kooperativ xo‘jaliklari chorva yetishtirish bo‘yicha boshqa guruhlarga qaraganda orqada bo‘lgan. 1935-1940-yillarda respublikada chorvachilikka ixtisoslashtirilgan bir qancha sovxozlar tashkil topgan. Xususan, Buxoro viloyati Beshkent tumanidagi “Oxunboboyev”, Koson tumanidagi “Budyoniy”, Namangan viloyati Pop tumanidagi “Yangi chorva”, Samarqand viloyati Paxtakor tumanidagi “Qizil chorva” hamda Toshkent viloyatidagi “Frunze” kabi sovxozlar shular jumlasidan hisoblanadi [5. 25].

XULOSA. 1924–1941-yillarda O‘zbekistonda chorvachilik sohasi tubdan o‘zgarishlarga uchradi. Sovet agrar siyosati doirasida amalga oshirilgan majburiy kollektivlashtirish jarayoni an’anaviy chorvachilik tizimini yo‘q qilishga olib keldi. Ilmiy-tadqiqot stansiyalarining tashkil etilishi, naslchilik ishlariga e’tibor, ozuqa va infratuzilmani modernizatsiya qilish kabi ijobiy choralarga qaramay, rejalashtirishdagi xatolar, boshqaruvning samarasizligi va dehqonlarning noroziligi tufayli 1930–1933-yillarda chorva soni keskin kamaydi.

Chorvachilik sohasi asta-sekin ikki asosiy yo‘nalishda rivojlandi: kolxozlar va sovxozlar asosiy ishlab chiqaruvchi tuzilmalarga aylantirildi, shaxsiy xo‘jaliklar esa yordamchi rol o‘ynadi. Otchilik butunlay davlat nazoratiga o‘tkazildi, qo‘ychilik va qoramolchilik esa paxtachilik bilan o'zaro bog'liq holda rivojlantirildi.

Urush arafasida chorvachilik strategik ahamiyat kasb etib, mamlakat mudofaa va oziq-ovqat ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiladigan tarmoqqa aylandi. Bu davr chorvachilikning an’anaviy shakllaridan sanoatlashgan, markazlashtirilgan tizimga o‘tishining boshlang‘ich bosqichi bo‘ldi, uzoq muddatda esa O‘zbekiston qishloq xo‘jaligining kompleks rivojlanishiga zamin yaratdi. 1924–1941-yillarda O‘zbekiston chorvachiligi murakkab rivojlanish yo‘lidan o‘tdi, bunda qisqa muddatli inqirozli vaziyatlar uzoq muddatli tizimli o‘zgarishlar bilan birga kechdi.

https://wordlyknowledge.uz/index.php/gpble
Qabul qilingan sana: 07.12.2025
Nashr etilgan sana: 30.01.2026

ADABIYOTLAR RO‘YXATI.

1. Джураев Р. Ўзбекистонда чорвачилик аҳволи ва муаммолари (1917-1941 йиллар). Тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. Тошкент –2020. Б. 25.
2. Ўзбекистон совет мустамлакачилиги даврида. //Тузувчилар: М.Жўраев, Р.Нуруллин, С. Камолов ва бошқ.; Таҳрир ҳайъати: А. Азизхўжаев (раис) ва бошқ./. — Т.: «Шарқ», 2000. – Б. 326.
3. Abdurahmonov, J. O‘zbekistonda chorvachilikning rivojlanishi (1920-1930-yillar). Toshkent: Fan, 2021. – B. 48.
4. Petrov, A. V. Sovet davrida chorvachilik texnologiyalari. Moskva: Kolos, 1974. – B. 140.
5. Абдуллаев М. Ўзбекистонда советларнинг «қулоқ қилиш» сиёсати ва унинг фожиали оқибатлари. Тарих фанлари номзоди... диссертация автореферати.-Тошкент, 2002 – Б. 16.
6. Джураев Р. Ўзбекистонда чорвачилик аҳволи ва муаммолари (1917-1941 йиллар). Тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. Тошкент –2020. Б. 25.